

УДК 343.62

НОВИЙ ПОГЛЯД НА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В. Шаблистий

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
просп. Гагаріна, 26, 49005 Дніпропетровськ, Україна
e-mail: vo-1_shablisty@ukr.net*

У статті наведено аргументи на користь криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь працівників пологових будинків та запровадження в Україні інституту уповноваженого із захисту прав осіб з особливими потребами – передусім вагітних жінок та людей з обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: кримінальний закон, злочин, покарання, безпека людини, репродуктивна безпека, права, свободи, обов'язки і відповідальність людини і громадянина.

З проголошенням незалежності України почався наш рух в бік європейських цінностей, які є показником високого рівня життя людини вже не одне століття. Цей шлях «довжиною» в двадцять років був різним, проте саме сьогодні ми як ніколи наблизилися до омріяного європейського простору. Чи не головним завданням керівників держави стала гармонізація вітчизняного законодавства із законодавством країн Європейського Союзу. Чи не найбільше нарікань надходило і надходить до положень Кримінального кодексу (далі – КК) України, від застосування норм якого залежать людські долі. Вирішення цієї проблеми розпочато підготовкою проекту Закону України «Про внесення змін до КК України щодо введення інституту кримінальних проступків» [1], який по суті є новим кримінальним законом. Однією з цілей цього законопроекту є унормування законодавства України відповідно до практики Європейського Суду з прав людини.

Саме сьогодні настав час спробувати виправити хоча би більшу частину прогалин нині чинного КК України. Вважаємо, що однією з них є неналежне кримінально-правове забезпечення безпеки людини. Сама безпека людини є комплексним багатовекторним поняттям, що поєднує у собі практично всі сфери діяльності держави.

Проблема безпеки охоплює майже всі права людини, проголошені Загальною декларацією прав людини, затвердженою ООН 10 грудня 1948 р. Найважливішими з них, відповідно до Конституції України 1996 р., є право кожної людини на життя, на свободу і особисту недоторканність. Безпека людини – передумова всіх інших прав людини.

Зазначимо, що наше дослідження ґрунтується на працях таких вчених, як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.І. Бойко, В.І. Борисов, С.В. Бородин, Г.М. Борзенков, В.М. Бурдін, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, А.М. Красіков, М.Й. Коржанський, В.М. Куц, П.С. Матишевський, М.І. Матузов, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, А.А. Тер-Акопов, В.П. Тихий, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, С.С. Яценко та ін.

Метою статті є наведення аргументів на користь криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь працівників пологових будинків та запровадження в

Україні інституту уповноваженого із захисту прав осіб з особливими потребами – насамперед вагітних жінок та людей з обмеженими фізичними можливостями.

Актуальність забезпечення безпеки людини сьогодні зумовлена вкрай несприятливим впливом умов життя, що загрожують фізичному існуванню багатьох громадян. Мається на увазі не тільки економічна криза, яка майже третину громадян змушує щодня боротися за виживання, але й криза багатьох сторін соціального життя, пов'язана із зростанням кількості надзвичайних ситуацій, небезпечних для людей.

Так С.В. Бородін наводить найпоширеніші види загроз для безпеки людини. Зокрема, до них автор зачислює постійно високу та зростаючу кількість вбивств та смертей від них, самогубства, пожежі, автоаварії, безвісні зникнення людей, виробничий травматизм і низький рівень медичної допомоги, авіакатастрофи, побутовий травматизм, аварії на водному і залізничному транспорті та ін. [2, с. 26–28].

Натомість А.А. Тер-Акопов, основоположник досліджень безпеки людини, серед різних її видів, на перше місце поставив репродуктивну безпеку [3, с. 7], загрозу якій можна побачити у низькому рівні медичної допомоги.

Усі знайдені юридичні енциклопедії та словники не містять визначення терміна «репродуктивний», оскільки він не є власне юридичним. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає його як біологічний термін, що використовується для позначення тих видів активності організмів, які призводять до появи нових організмів; відтворення організмами собі подібних [4, с. 1215–1216]. Те саме джерело термін «безпека» визначає як стан, коли кому-, чому-небудь ніхто, ніщо не загрожує [4, с. 43].

На підставі викладеного під репродуктивною безпекою людини пропонуємо розуміти такий стан відтворення людиною собі подібних, якому ніхто і ніщо не загрожує.

У зв'язку із цим постає досить риторичне питання: «А чи існує в Україні загроза репродуктивній безпеці?» Хай це буде досить аксіоматичним, але вважаємо, що певна частина батьків, які стикалися із сучасними пологовими закладами, на жаль, дадуть позитивну відповідь. Саме тому на сторожі здорової, нормальної появи на цей світ людини має стояти кримінальний закон.

Водночас, варто погодитися з С.В. Бородіним стосовно того, що не слід обмежуватися кримінально-правовим аспектом розглядуваної проблеми (безпеки людини загалом – *В. Ш.*). Він вважає, що одні тільки правові рішення не можуть суттєво вплинути на забезпечення безпеки громадян, оскільки коріння беззахисності людини в країнах СНД лежить глибше – в загальній кризі суспільства, породженій тоталітарним режимом і помилками у керівництві країною в пострадянський період, у катастрофі етичних засад поваги до людини та низьку культуру переважної більшості населення. Процес подолання кризи, ймовірно, займе десятиріччя. Хоча у ньому право і відіграватиме перетворювальну функцію, було б помилкою його перебільшувати. Прикрою оманю є думка деяких юристів про те, що подоланню труднощів заважає лише відсутність «хороших» законів. При всій важливості оптимальних законодавчих приписів, спрямованих на зміцнення безпеки людини, рішення проблеми неможливе без створення ефективного механізму застосування законодавства, покликаного забезпечити цю безпеку. Інакше кажучи, цю проблему, як і всі проблеми ефективності дії законів, потрібно розглядати з двох боків: з боку вдосконалення законодавства, що охороняє людину (правовий бік), і з боку створення дієвого механізму застосування законодавства, що має забезпечити безпеку людини (організаційно-правовий бік) [2, с. 28].

Саме з удосконалення законодавства варто розпочати розробляти заходи щодо забезпечення репродуктивної безпеки людини, оскільки, за даними С.В. Бородині, у нас в пологових будинках під час пологів помирає 58 жінок на тисячу; в США – 9, в Англії – 7, в Скандинавських країнах – 2,8 [2, с. 28].

У вільному обігу ми не знайшли ще більш жахливої статистики – кількості пологів із летальним наслідком для новонароджених, або проблемних пологах, що призводять до їх реанімації і, на жаль, не завжди успішної.

Страшно собі навіть це уявити, але чи існують сьогодні в Україні медичні працівники, які умисними або необережними діями поповнюють такі статистичні дані. Якщо навіть таких немає, то все одно потрібно створити законодавчу перепону цьому.

Грунтовний аналіз КК України засвідчив, що у ньому відсутні статті в Особливій частині, саме існування яких стримувало б недобросовісних медичних працівників від створення штучних перешкод на шляху до вінця людського існування – народження дитини. Не є нашою метою розкриття процесуальної сторони піднятої проблеми, а лише спроба науково обґрунтувати введення нової кримінально-правової норми.

У Розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України міститься лише дві статті (ст. 139 та ст. 140), застосування яких спрямовано на захист лише спеціального потерпілого – «хворого». Водночас, О.О. Дудоров вважає, що саме для ч. 2 ст. 139 КК України обов'язковою ознакою є хворий, тоді як для ст. 140 КК України – ні [4, с. 349]. Не вступаючи у дискусію із визначним вченим, зазначимо, що в обох розглянутих нормах йдеться саме про хворого. Тоді залишається відкритим питання про заподіяння шкоди здоровій людині, особливо тій, якій умисно перешкоджають з'явитися на світ.

Проведене опитування батьків новонароджених дітей, які через різні причини знаходилися у відділеннях реанімації, засвідчило, що близько 35% з них вважають винуватими саме працівників пологових будинків. Близько 20% з них засвідчують те, що безводний період у плода був добу і більше. Незважаючи на це, медперсонал продовжував переконувати у нормальному проходженні пологів.

Водночас, відповідно до Додатку 1 до протоколу «Первинна реанімація і після реанімаційна допомога новонародженим», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.06.2007 № 312, одним з інтранатальних чинників ризику необхідності реанімації новонароджених є тривалий безводний період (≥ 18 год.) [6].

З огляду на це виникає питання щодо умисної бездіяльності медперсоналу пологових будинків з метою обов'язкового поміщення до реанімації новонародженої дитини, яка потребує неабияких матеріальних та моральних ресурсів.

Саме тому пропонуємо в оновленому КК України передбачити статтю, у частині першій якої передбачити відповідальність медичного персоналу пологових будинків за неналежне виконання своїх професійних обов'язків, а в частині другій – за умисність таких суспільно небезпечних діянь.

Пропонована норма може мати порядковий номер 140-1 і називатися «Неналежне виконання своїх професійних обов'язків працівником пологового будинку».

Дослідження сучасного стану кримінально-правового забезпечення репродуктивної безпеки людини в Україні наштовхнуло ще на одну загрозу для неї, проте вона носить міжгалузевий характер.

Народ України завдячує своїй Конституції 1996 р. появою уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Діяльність цього цілого державного органу не

потрібно недооцінювати, адже він справді виконує свої функції – є додатковим гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина та арбітром щодо виконання ними своїх обов'язків.

Водночас, згідно з наказом Державного комітету України з питань розвитку підприємництва від 17.11.98 р. № 32 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.11.98 р. за № 753/3193, в нашій країні запроваджено інститут уповноваженого з питань підтримки підприємництва, який функціонує і нині [7].

Не применшуючи значення підприємців у підтриманні належного стану економіки держави, вважаємо, що протягом всієї історії людства та останніх 20-ти років незалежності в Україні є більш знедолені та незахищені верстви населення. Запровадження інституту уповноваженого з їхніх прав принаймні приверне увагу громадськості, що в ХХІ ст., в ері інформаційного суспільства, може стати визначальним фактором у вирішенні хоча б однієї конкретної проблеми.

Слід визнати, що перший крок у цьому напрямі зроблено. 11.08.2011 р. в Україні нарешті запроваджено інститут уповноваженого Президента України з прав дитини. Про давно вже назрілу потребу у цьому може свідчити той факт, що з серпня 2011 р. постійно зростає кількість звернень, які в тому числі стосуються насильства над дітьми. Зокрема:

- насильство над дітьми в навчальних закладах (дитсадки, школи, інтернати). Вся система роботи освітніх навчальних закладів, а особливо інтернатних, пронизана принципом приховування фактів та кругової поруки;
- насильство над дітьми в сім'ї;
- скарги на відмови в порушенні кримінальних справ правоохоронними органами щодо зґвалтувань;
- скарги на відмови в порушенні кримінальних справ правоохоронними органами щодо розбещення дітей рідними батьками.

Є проблема з тлумаченням у законодавстві поняття «розбещення». Нечітко виписана ця норма в переважній більшості випадків дає змогу правоохоронним органам не порушувати кримінальної справи. Як наслідок, навіть тоді, коли доведені дії по розбещенню дитини, правоохоронні органи залишаються на позиції: якщо не було зґвалтування, тоді немає складу злочину;

- насильство як фізичне, так і психологічне, з боку міліції;
- скарги на неадекватність покарань вчиненого злочину [7].

Наведене вище стосується періоду з серпня 2011 р. до квітня 2012 р. діяльності уповноваженого президента з прав дитини, тієї людини, яка є нашим майбутнім та сьогоденням.

З огляду на це викликає лише подив та здивування той факт, що за чотирнадцять років наявності уповноваженого з питань підтримки підприємства, в Україні не створено інститут із захисту прав людей з особливими потребами. До них, передусім, слід зачислити вагітних жінок, людей з обмеженими фізичними можливостями та осіб, які самостійно не в змозі захистити свої права (особи похилого віку, визнані судом обмежено чи недієздатними та ін.).

Вважаємо, що не важливо, уповноваженим якого державного органу, якої гілки влади буде цей інститут. Головне, щоб він був створений і функціонував. Перший аргумент «за» таку пропозицію лежить на поверхні. Кожен із нас, пересуваючись по вулиці міста, містечка чи села, може дійти до простого висновку, що лише деякі заклади харчування чи розваг мають обладнані належно пандуси. Більше того, цим іноді не можуть похвалитися і органи державної влади та місцевого самоврядування. А як же тоді матері із дитиною у колясці чи людині, яка пересувається винятково за

допомогою спеціального візка, придбати собі медикаменти першої необхідності. У засобах масової інформації іноді піднімають схожі проблеми, проте системного підходу у їх вирішенні не спостерігається. На нашу думку, головною перешкодою у цьому є відсутність спеціально уповноваженої, а головне відповідальної посадової особи.

Отже, наведене вище дає підстави зробити декілька висновків.

По-перше, безпека людини в цілому на належному рівні забезпечена нормами кримінального закону, тому вони потребують лише часткового, точеного удосконалення та захисту тих найважливіших суспільних відносин, які раніше не були під кримінально-правовою охороною.

По-друге, завжди варто пам'ятати та використовувати міжгалузеві зв'язки кримінального права з іншими галузями права та сферами існування суспільства. Свідченням цьому може бути нагальна потреба у запровадженні в Україні інституту уповноваженого із захисту прав людей з особливими потребами.

По-третє, в медичних навчальних закладах всіх рівнів варто запровадити обов'язковий спецкурс щодо відповідальності лікарів за свої дії. Особливу увагу варто приділяти тим майбутнім фахівцям, які щодня сприятимуть появі на світ нової людини. Окремого дослідження потребує питання доцільності проведення психологічної перевірки (не рідше одного разу на рік) професійної придатності серед фахівців пологових будинків, адже їхня діяльність не може і не повинна бути щоденною рутинною працею.

По-четверте, можливо повторно, а тому головне. Сучасний стан репродуктивної безпеки людини в Україні потребує свого належного забезпечення всіма можливими засобами. Одним з них є правові. На сторожі ще ненародженої дитини обов'язково має стояти кримінальний закон зі спеціальними нормами, саме існування яких має стримувати відповідних фахівців від будь-яких протиправних дій.

Список використаної літератури

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42733
2. *Бородин С. В.* Уголовно-правовые и иные проблемы обеспечения безопасности в России / С.В. Бородин // Криминологические и уголовно-правовые идеи борьбы с преступностью. – Институт государства и права РАН, 1996. – С. 26–33.
3. *Тер-Акопов А.А.* Безопасность человека: социальные и правовые основы / А.А. Тер-Акопов. – М. : Норма, 2005. – 272 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / голов ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. і допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.06.2007 № 312 «Про затвердження клінічного Протоколу з первинної реанімації та післяреанімаційної допомоги новонародженим». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : http://www.moz.gov.ua/ua/print/dn_20070608_312.html
7. Положення про уповноваженого з питань захисту прав підприємців, затверджене наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 17.11.98 № 32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.dtk.com.ua/documents/ukr/2001/10/10nov16c.html>

8. Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини, затвердженого Указом Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.president.gov.ua/news/24064.html?PrintVersion>

НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕПРОДУКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ

В. Шаблистий

*Днепропетровский государственный университет внутренних дел
просп. Гагарина, 26, 49005, Днепропетровск, Украина*

В статье приведены аргументы в пользу криминализации отдельных общественно опасных деяний работников роддомов и внедрения в Украине института уполномоченного по защите прав лиц с особыми потребностями – в первую очередь беременных женщин и людей с ограниченными физическими возможностями.

Ключевые слова: уголовный закон, преступление, наказание, безопасность человека, репродуктивная безопасность, права, свободы, обязанности и ответственность человека и гражданина.

A NEW LOOK AT THE CRIMINAL LAW PROVISION OF REPRODUCTIVE HUMAN SAFETY IN UKRAINE

V. Shablisty

*Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs
Gagarina ave. 26, UA – 49005 Dnipropetrovs'k, Ukraine*

The article presents the cases for the criminalization of socially dangerous acts of individual employees of maternity hospitals and for the implementation in Ukraine of the Commissioner for the protection of persons with special needs – especially pregnant women and the handicapped people.

Key words: criminal law, crime, punishment, human security, reproductive safety, rights, freedoms, duties and responsibilities of an individual and citizen.

*Стаття: надійшла до редакції 19.12.2012
прийнята до друку 14.01.2013*